

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1945-1967

Παναγιώτης Καμπανάς, Αναγλ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

1. Εισαγωγή

Η έκφραση στην έρευνα του Οικονομικού Κύκλου και της διαπλοκής του με την Πολιτική Σταθεροποίησης από τη δεκαετία του 1970 έχει οδηγήσει επίσης σε μια επέκταση της βιβλιογραφίας στο πεδίο της οικονομικής ιστορίας. Με αυτή την εξέλιξη συνδέεται η προσπάθεια να αναζητηθεί εμπειρική υποστήριξη για την αναδιτύπωση της "Μορφολογικής Προσέγγισης των Οικονομικών Διακυμάνσεων" (Schumpeter, 1961, 31-35, 75-76 Estey, 1956, 3-5) σε νομισματικούς, ψυχολογικούς, τεχνολογικούς ή θεσμικούς όρους, ή σε όρους στοχαστικών δυναμικά ευσταθών μαθηματικών μοντέλων, που τονίζουν το αποσταθεροποιητικό αποτέλεσμα τυχαίων *shocks* και εξωγενών παραγόντων, και για την προώθηση μιας αντίστοιχης Οικονομικής Πολιτικής.

Κατά τη Μορφολογική Προσέγγιση ο "Γενικός Επιχειρηματικός Κύκλος" ("General Business Cycle") ανάγεται στη διαταρακτική δράση εξωγενών προς το σύστημα δυνάμεων, που "επιταχύνουν, καθυστερούν, διακόπτουν ή αποτρέπουν την ενδογενή κίνηση του οικονομικού συστήματος" και όπου, κάτω από χρονικούς περιορισμούς, λαβαίνουν χώρα διαδικασίες επέκτασης ή συστολής (Haberler, 1964, 8-10, 283-284, 323-324 Gordon, στο: Bronfenbrenner, 1969, 3). Εάν στη συνέχεια από τη διακύμανση στο "Γενικό Κύκλο" αφαιρεθεί η τυχόν τάση, τότε αυτός ορίζεται σαν "Γενικός Κύκλος Μεγέθυνσης" (General Growth Cycle). Όταν, επομένως, ο Keynes (1936,) είχε θέσει την ύπαρξη της ενδογενούς μη-ισορροπίας του αγοραίου οικονομικού συστήματος στο επίκεντρο της ανάλυσης, η λεγόμενη "απορρόφηση" της συμβολής του στο πλαίσιο της "Νεοκλασικής Σύνθεσης" αποτέλεσε μια οπισθοδρόμηση στην ανάπτυξη της Οικονομικής Θεωρίας. Στη δεκαετία του 1960, όταν η "Κεϊνσιανή" Πολιτική Σταθεροποίησης δεν ήταν πλέον σε θέση να διαχειριστεί τα φαινόμενα κρίσης του 1966-1967 (Mandel, 1969, 7) και της δεκαετίας του 1970, -και ενώ το ερώτημα, "εάν ο Επιχειρηματικός Κύκλος δεν είναι ήδη ξεπερασμένος" (Bronfenbrenner, 1969, v-vi Gabisch-Lorenz, 1989, 1), είχε αποδειχτεί ένα ιδεολόγημα-, θεωρητικές αντιδράσεις επακολούθησαν, όπως η ερμηνεία της κυκλικής αστάθειας σαν κατά κύριο λόγο προκαλούμενης από την Πολιτική Σταθεροποίησης ("Policy-induced") (Zarnowitz, 1985, 550-551, 569), εκλεκτικές προσεγγίσεις (Lukas, Barro), ή η Θεωρία των Ενδογενών Βαλρασιανών Κύκλων (με αφετηρία τον Grandmont), που αναφέρεται σε μη γραμμικότατες και στην τυποποίηση της επίδρασης γενικών ψυχολογικών συντελεστών ("sunspots") (Ramser, 1988, 102, 112). Σε αυτό το πλαίσιο η αναζήτηση ιστορικής ποσοτικής απόδειξης για τη Μορφολογική Προσέγγιση επεκτείνεται στην εξέταση των διακυμάνσεων στην ελληνική οικονομία από τη δεκαετία του 1950 και μετά (Ντόγκας, 1981· 1992 Αλογοσκούφης, 1986 Λιανός et al., 1980). Από την άλλη πλευρά στην ελληνική βιβλιογρα-

φία παρουσιάζεται μια τάση ενοποίησης της έκθεσης ερευνητικών αποτελεσμάτων για τις κρίσεις και την κρατική Οικονομική Ρύθμιση, που κάνουν αναφορά στη Θεωρία του Καρλ Μαρξ, με την εξέταση της κυκλικής διαδικασίας στην Ελληνική Οικονομία (Τοιακίρης, 1991).

Η προκείμενη μελέτη έχει την εξής δομή: Στο Τμήμα I διαγράφεται το αναλυτικό και εμπειρικό της πλαίσιο. Στο Τμήμα II εξετάζονται ο Κύκλος και η Πολιτική για Σταθεροποίηση της Ελληνικής Οικονομίας στην περίοδο 1945-1967. Τέλος, τα αποτελέσματα της ανάλυσης συνοψίζονται σε ένα συμπέρασμα.

Τμήμα I ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2. Φύση, Δομή και Δείκτες Διερεύνησης του Οικονομικού Κύκλου

Η κυκλική μεταβολή εξετάζεται, σε ότι εδώ ονομάζεται "Ενδογενής Συστημική Προσέγγιση του Οικονομικού Κύκλου", σαν μια περιοδικά επαναλαμβανόμενη διαδικασία μη-ισόρροπης μεταβολής στο διακριτό χρόνο, με σημείο αφετηρίας τη βίαιη λύση της αντίθεσης μεταξύ επέκτασης της παραγωγής και υπεραξίωσης/κερδοφορίας του κεφαλαίου (Marx, 1969, 257, 259), που έχει κάθε φορά σχηματιστεί στη διαδρομή του προηγούμενου Κύκλου. ώστε στο επίκεντρο της ανάλυσης βρίσκονται, πρώτο, η επίδραση, που ασκεί πάνω στο επίπεδο της παραγωγής εμπορευμάτων, της συσσώρευσης κεφαλαίου και της απασχόλησης η κίνηση του ποσοστού κέρδους (Marx, 1969, 269-270) με προσδιοριστικούς όρους (1) την ύψωση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου, (2) τη σχετική ή απόλυτη μείωση του μισθού εργασίας σαν τμήματος της συνολικής νέας αξίας, (3) την υπερπαραγωγή εμπορευμάτων και υπερουσσώρευση κεφαλαίου, (4) το σχετικό δυναμικό χρηματικό πλεόνασμα κεφαλαίου ως προς τις αναγκαίες συνθήκες υπεραξίωσης είτε κερδοφορίας του και, δεύτερο, η αντεπίδραση παραγόντων, όπως η κρατική Οικονομική Πολιτική, η συγκεντρωση και συγκεντρωποίηση του κεφαλαίου, η περιοδική απαξίωση του παγίου κεφαλαίου (Marx, 1969, 25-9-261· Menschikow, 1976, 19), που οδηγούν στην αποκατάσταση του ποσοστού κέρδους (Marx, 1970, 243, 589· 1970, 121· 1969, 228-229, 251-252· Kalecki 1971, 1-4, 124-137· Menschikow, 1976, 3-21).

Στο ίδιο πλαίσιο ανάλυσης η δομή του Οικονομικού Κύκλου συμπεριλαμβάνει τις φάσεις: 1.Κρίση, 2.Υφεση, 3.Ανάκαμψη, 4.Ανθιση, όπου η κεντρική σημασία ανήκει στη Φάση της Κρίσης, ενώ οι άλλες τρεις αποτελούν "προπαρασκευαστικό στάδιο για την ανάπτυξη μιας...κρίσης υπερπαραγωγής" (Varga, 1961, 910). Στη Μορφολογική Προσέγγιση η Ανάκαμψη και η Ανθιση αποτελούν τις πραγματικές φάσεις του Κύκλου δηλ. την "κανονική" κατάσταση του συστήματος, ενώ η Κρίση και η Υφεση αποτελούν δύο "σημεία στροφής", έτσι ώστε η κυκλική μεταβολή αφορά διαδικασίες επέκτασης και συστολής είτε διακυμανσεις ανάμεσα σε "σημεία στροφής" προς τα πάνω και προς τα κάτω από μια γραμμή μεσουρίου (Haberler, 1964, 269, 283· Estey, 1956, 11-12) συνεπακόλουθα έχει διαμορφωθεί μια μέθοδος εμπειρικής ανάλυσης του Κύκλου (A.F.Burns και W.C.Mitchell), που έχει συναντήσει διαφωνία στη βιβλιογραφία (Metzler, 1967, 389) σαν έκθεση κυκλικών οικονομικών

συμβάντων σε ένα "είδος διατεταγμένης ακολουθίας" χωρίς θεωρητικό υπόβαθρο, ή γενική κριτική επιφύλαξη (Βολουδάκης, 1959, 153-166, 170-171).

Η προκείμενη μελέτη έχει σαν πλαίσιο αναφοράς την Ενδογενή Συστημική Προσέγγιση του Οικονομικού Κύκλου, ενώ υπογραμμίζει την άρρητα ή ρητά ευρύτερη αναγνώριση του κέρδους (Keynes, 1964, 135-137 Mitchell, 1961, 43, 49 Papadimitriou, 1992, 1), σαν της κύριας ανεξάρτητης μεταβλητής, που προσδιορίζει την κυκλική κίνηση της καπιταλιστικής οικονομίας. Οι χρησιμοποιούμενοι δείκτες διερεύνησης είναι επομένως αναγκαίο να συνδέονται με τον τρόπο, που λειτουργεί ο μηχανισμός του Κύκλου σε αυτό το οικονομικό σύστημα, όπου η Πολιτική Σταθεροποίησης (Keynes, 1964, 314-323 Αγγελόπουλος, 1958, 119 Καράγιωργας, 1979, 290-302) δρα σαν εξαρτημένη ενδογενής μεταβλητή.

Σε ένα στοιχειώδες σχήμα συνεξετάζονται εδώ οι εξής Δείκτες: Α. Προπορευόμενοι: 1. Αποθέματα ιδιωτικών επιχειρήσεων. 2. Τιμές Χονδρικής Πώλησης. Β. Βασικοί: 1. Ακαθάριστη Αξία Προϊόντος Μεταποίησης. 2. Ιδιωτική Ακαθάριστη Επένδυση Παγίου Κεφαλαίου στη Βιομηχανία (Μεταποίηση και Εξόρυξη). 3. Συνολική Δημόσια Δαπάνη. Γ. Ακολουθούντες: 1. Τιμές Καταναλωτή. 2. Ετήσιο Ποσοστό Κέρδους. 3. Επιτόκιο Χορηγήσεων Κεφαλαίου Κινήσεως στη Βιομηχανία.

3. Η Κυκλική Διαπλοκή της Ελληνικής Οικονομίας με την Οικονομία των Βιομηχανικά Αναπτυγμένων Χωρών

Η κυκλική κίνηση της Ελληνικής Οικονομίας μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο παρουσιάζει έναν αυξαντα βαθμό χρονικής ανταπόκρισης στον Οικονομικό Κύκλο των βιομηχανικά αναπτυγμένων χωρών, όπου ανήκουν οι εξής Φάσεις Κρίσης (Βολουδάκης, 1959, 164-166 Schmidt, 1960, 12 Haberler, 1964, vii-viii Menschikow, 1976, 45, 49-50): 1. Η κρίση του 1948-1949 στις Ενωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΕΠΑ), όπου η βιομηχανική παραγωγή μειώθηκε στο διάστημα Ιούλιος 1948/Οκτώβριος 1949 κατά 10%, με ταυτόχρονη Ανάκαμψη στις άλλες αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες. 2. Η χαλάρωση της οικονομικής δραστηριότητας στη Δυτική Ευρώπη από το 1952 και Ασθενής Γενική Κρίση Υπερπαραγωγής στις ΕΠΑ το 1953-1954 με μείωση της βιομηχανικής παραγωγής στο διάστημα Ιουλίου 1953/Μαρτίου 1954 κατά 10.2%. 3. Φαινόμενα Κρίσης 1957-1959, που στις ΕΠΑ παίρνουν τη μορφή μιας Γενικής Κρίσης Υπερπαραγωγής με μείωση της βιομηχανικής παραγωγής στο διάστημα Φεβρουαρίου 1957/Απριλίου 1958 κατά 14.5%, και στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης τη μορφή μιας Μερικής Κρίσης με μείωση της βιομηχανικής παραγωγής στη Βρετανία, στασιμότητα στη Γαλλία και χαμηλή αύξηση στη Δυτική Γερμανία. 4. Η Κρίση του 1960-1961 στις ΕΠΑ με μείωση της επένδυσης στο διάστημα 1ο τρίμηνο 1960/1ο τρίμηνο 1961 κατά 17.2 δισ. δολάρια είτε 45.4%. 5. Η Κρίση του 1966-1967 στις ΕΠΑ και στη Δυτική Γερμανία. Στην ίδια περίοδο φαινόμενα Κρίσης στην Ελληνική Οικονομία έχουν εκδηλωθεί σαν φάσεις αφετηρίας στη διαδικασία των οικονομικών κύκλων 1945-1951, 1952-1958 (3ο Τρίμηνο), 1958 (4ο Τρίμηνο)-1966 (2ο Τρίμηνο), 1966 (3ο Τρίμηνο) και μετά. Αναφορά στις περιόδους κυκλικής μεταβολής της Ελληνικής Οικονομίας έχουν κάνει οι

Ντόγκας (1980, 116 1992, 57-65), Αλογοσκούφης (1986, 58, 60) και Λιανός et al. (1990, 67).

Προκύπτει, πως η αύξουσα κυκλική διαπλοκή της Ελληνικής Οικονομίας με τις Οικονομίες των βιομηχανικά αναπτυσσόμενων χωρών μετά το 1944, αρχικά στο επίπεδο του διεθνούς εμπορίου και των χρηματοοικονομικών συναλλαγών και στη συνέχεια στο επίπεδο της δράσης των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων και της ευρύτερης επένδυσης παγίου κεφαλαίου από το Εξωτερικό, συμβαδίζει με τις τροποποιήσεις του Οικονομικού Κύκλου, που έχουν λάβει χώρα μετά το 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο (Kuzmitchon, 1961, 61-63 66-67 Menschikow, 1966, 214 Bronfenbrenner, 1969, vi Τσιακίρης, 1991, 272).

Τμήμα II ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 1945-1967

4. Ο Οικονομικός Κύκλος 1945-1951

Κύρια χαρακτηριστικά της περιόδου:

1. Η παραγωγή στις επιχειρήσεις μεταποίησης στην περίοδο 1941-1944 είχε διαμορφωθεί (Τράπεζα Ελλάδος, 1978, 239) περίπου στο 33% του 1939 σε ένα επίπεδο τιμών, που επέτρεπε την πραγματοποίηση ενός πρόσθετου ποσοστού κέρδους (Βαρβαρέσος, 1952, 78-84) με βάση τη Ζήτηση από το στρατό κατοχής (D_1) και ένα εισοδηματικό στρώμα με υψηλή ικανότητα πληρωμής (D_2), ώστε με την είσοδο στη μεταπολεμική περίοδο οι επιχειρήσεις μεταποίησης έχασαν απότομα ένα μέρος της αγοράς τους ίσο με D_1 .

2. Στην περίοδο του πολέμου οι επιχειρήσεις μεταποίησης είχαν σχηματίσει από αφορολόγητα κέρδη (Αγγελόπουλος, 1945, 157-158), αποσβέσεις χρεών μέσω του πληθωρισμού και αποσβέσεις εγκαταστάσεων ένα χρηματικό απόθεμα εκτιμώμενο σε 43 δις. δραχμές σε σταθερές τιμές 1938 (Μπάτσης, 1947, 439), ενώ η στενότητα της απασχολούμενης δυναμικότητας παραγωγής είχε οδηγήσει στο σχηματισμό χρηματικής αποταμίευσης προορισμένης να αποτελέσει μετά τον πόλεμο ενεργό Ζήτηση (Varga, 1946, 345).

3α. Από την άποψη των υλικών και χρηματικών προϋποθέσεων στο τέλος του 1944 ήταν τυπικά δυνατό η Ασθενής Ανθιση, που είχε διαμορφωθεί κατά την πολεμική περίοδο για ένα μονοπωλιακά δομημένο τομέα επιχειρήσεων μεταποίησης, να μετεξελιχθεί σε Ανάκαμψη για ολόκληρη την Ελληνική Οικονομία και σε Ισχυρή Ανθιση για τις μονοπωλιακές επιχειρήσεις μεταποίησης. Αυτή η κατεύθυνση είχε μια άμεση ή έμμεση υποστήριξη στη βιβλιογραφία (Αγγελόπουλος, 1945, 115, 118-126, 131-132 Δεληθάνης, 1945, 34 Μπάτσης, 1947, 398-399).

3β. Από την άποψη των κεφαλαιακών προϋποθέσεων κύρια προβλήματα ήταν, πρώτο, η διασφάλιση της αξίας του αποθέματος χρηματικού κεφαλαίου με τη μεταφορά της κάτω από τη μορφή ενός "σκληρού νομίσματος" ή πολύτιμου μετάλλου. Δεύτερο, η διασφάλιση συνθηκών υψηλής υπεραξίωσης και κερδοφορίας του κεφαλαίου στη μεταποιητική βιομηχανία με την "ορθολογική" αναδιοργάνωση και εντατικοποίηση της βιομηχανικής μισθωτής εργασίας και τη συμπίεση του μισθού εργασίας, με την εισαγωγή φθηνών πρώ-

των υλών, και με την παρεμπόδιση της εισόδου νέων (μη-ενταγμένων σε συμφωνίες) επιχειρήσεων στους καθέκαστα κλάδους παραγωγής.

Η συνολική αντιμετώπιση σε όρους Νομισματικής Πολιτικής έλαβε χώρα, ως προς το πρώτο πρόβλημα, σε αναφορά με τη "σταθεροποίηση" της αγοραστικής δύναμης της Δραχμής, με την πρόσδεση της Δραχμής στη Βρετανική Λίρα Στερλίνα και στο Αμερικανικό Δολάριο, με την Αρχή "της απεριόριστης ανταλλαξιμότητας της Δραχμής σε νεο συνάλλαγμα και μάλιστα σε χάρτινες Λίρες Αγγλίας και Δολάρια" (Ζολώτας, 1945, 21, 25-26 Τράπεζα Ελλάδος, 1978, 245, 248-249) ή, εναλλακτικά, σε αναφορά με την έμφαση στην "εδραίωση της εμπιστοσύνης του κοινού προς το εθνικό νόμισμα" (Βαρβαρέσος, 1952, 120). Με αυτή τη μέθοδο τα κεφαλαιοποιημένα χρηματικά κέρδη μετατράπηκαν σταδιακά σε Λίρες Στερλίνες και Δολάρια (Ζολώτας, 1950, 34-35) και απόκτησαν μια διπλή δυνητική υπόσταση σαν Χρήμα-Εμπόρευμα με πεδία κερδοφορίας (i) έξω από την άμεση διαδικασία παραγωγής ή (ii) την άμεση διαδικασία παραγωγής, όπου μηχανισμός μετατροπής ήταν οι "παρεμβάσεις" της Κεντρικής Τράπεζας στην Αγορά Συναλλάγματος (Ζολώτας, 1945, 29, 31) για τη στήριξη της υπερτιμημένης (Γουδή, 1953, 12-13) ισοτιμίας της Δραχμής απέναντι στη Λίρα Στερλίνα και στο Δολάριο.

Ως προς το δεύτερο πρόβλημα, η υπερτίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας υπέρ της Δραχμής ανταποκρίθηκε θετικά στο στόχο της εισαγωγής φθηνών πρώτων υλών (Βαρβαρέσος, 1952, 83), ενώ η επαναφορά της ελευθερίας των απολύσεων (Ζολώτας, 1945, 13-14 Τράπεζα Ελλάδος, 1978, 265-266) και η ρύθμιση του μισθού εργασίας αποκατάστησαν ευνοϊκές συνθήκες υπεραξίωσης στη βιομηχανική παραγωγή και έτσι προετοίμασαν όρους για τη μετάβαση στις Φάσεις Υφεσης και Ανάκαμψης.

Με αυτές τις διευθετήσεις οι Νομισματικές Αρχές (Ζολώτας, 1950, 86-87) έθεσαν τις βάσεις για να ξεπεραστεί η ιδιότυπη Κρίση Κερδοφορίας του σχετικού πλεονάσματος κεφαλαίου, που γνωρίσματά της ήταν η διαμόρφωση της βιομηχανικής παραγωγής σε χαμηλά επίπεδα, η υψηλή Ζήτηση Λιρών Στερλινών ('χρυσοφιλία') και Δολαρίων, και η μετατόπιση της δραστηριότητας για κέρδος στη χρηματοοικονομική σφαίρα και στη σφαίρα της εισαγωγής εμπορευμάτων (κατά κύριο λόγο μέσω προσωπικής κατανάλωσης) από το Εξωτερικό.

Στην περίοδο 1946-1947 επακολούθησε μια Φάση Ασθενούς Υφεσης, που ενισχύθηκε το 1948. Η Φάση Ασθενούς Ανάκαμψης του 1949-1950 στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στην τραπεζική χρηματοδότηση για παραγωγή αποθεμάτων (Τράπεζα Ελλάδος, 1978, 306) και στη χρηματοοικονομική αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της στενότητας χρήματος και του πληθωρισμού. Το ίδιο ισχύει για την Ασθενή Ανθιση του 1950-1951, που στηρίχτηκε στη βιομηχανική παραγωγή αποθεμάτων (Τράπεζα Ελλάδος, 1978, 307)

Πίνακας 1
Ποσοστιαία από Ετος σε Ετος Μεταβολή Οικονομικών Μεγεθών, 1945-1951

	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951
A							
Αποθέματα Ιδ. Επιχειρήσεων	+549,1	-52,5	+63,8
Τιμές Χονδρικής Πώλησης	+19,7	+39,8	+18,3	+38	+21,2
B							
Ακαθάριστη Αξία Προϊόντος Μεταποίησης*	...	+60,6	+26,4	+9	+20,5	+25	+13,6
Ιδιωτ. Ακαθ. Επένδυση Παγίου Κεφαλαίου στη Βιομηχανία	+6,7	+104,5	-13,2
Συνολική Δημόσια Δαπάνη	+0,1	+7,4	-11,7
Γ							
Τιμές Καταναλωτή	+47,9	+23,1	+14,7	+7,7	+12,6
Ποσοστό Κέρδους
Επιτόκιο**	20	20

Πηγή: Υπουργείο Συντονισμού, 1955, 61· 1972, 120-121· ΕΣΥΕ, 1959, 228· Τράπεζα Ελλάδος, 1978, 259· 1980, 180, 214.

+ Εξόρυξη και Μεταποίηση.

++ Επιτόκιο Χορηγήσεων Κεφαλαίου Κινήσεως στη Βιομηχανία (συν τραπεζική προμήθεια 8% Ζολώτας, 1950, 88-89).

και εξαντλήθηκε σε συνάρτηση με τη διακοπή της εξωτερικής χρηματοδότησης των υψηλών στρατιωτικών δαπανών (Πιν.1). Η Ασθενής Ανθιση είχε προετοιμαστεί επίσης με την υποτίμηση της Δραχμής την 21 Σεπτεμβρίου 1949 κατά 24% απέναντι στη Λίρα Στερλίνα (από 32.000 σε 42.000 Δραχμές) και κατά 33,3% απέναντι στο Δολάριο (από 10.000 σε 15.000 Δραχμές) (ΟΕΕC, 1950,83 Ζολώτας, 1950, 49).

5. Ο Οικονομικός Κύκλος 1952-3ο Τρίμηνο 1958

Κύρια χαρακτηριστικά της περιόδου:

1. Η δυσμενής διαμόρφωση των συνθηκών για το Δεύτερο Μεταπολεμικό Κύκλο στην Ελληνική Οικονομία (Βαρβαρέσος, 1952, 23-24, 66-70, 78, 83-86, 115, 120) επιτάχυνε τη διαδικασία προς την κρίση υπερπαραγωγής εμπορευμάτων, που εκδηλώθηκε το 1952 στο 95,5% των κλάδων παραγωγής (Τσιακίρης, 1991, 311) (Πιν.2). Ταυτόχρονα η διακοπή της χρηματοδότησης της χώρας από τις ΕΠΑ οδήγησε σε περιοριστική Πιστωτική Πολιτική.

2. Το 1953 επακολούθησε η κατά 50% συναλλαγματική υποτίμηση της Δραχμής απέναντι στο Δολάριο σε συνδυασμό με την προσφυγή σε μια έντονα αντιπληθωριστική Πολιτική, με την καθήλωση των μισθών και ημερομισθίων, και με την πλήρη απελευθέρωση των εισαγωγών. Από το 1953 έως το 3ο Τρίμηνο του 1956 επακολούθησε έντονη πληθωριστική διαδικασία (Ζολώτας, 1964, 45-46), που συμπίπτει με τη Φάση της Υφεσης.

3. Το διάστημα 1957-1958 η Οικονομία κινήθηκε στη Φάση Ανθισης με υψηλό ποσοστό μεταβολής της αξίας προϊόντος μεταποίησης και υψηλό ποσοστό μεταβολής της ιδιωτικής επένδυσης παγίου κεφαλαίου, που στηρίχθηκε στην εξοικονόμηση ζωντανής ανθρώπινης εργασιακής δύναμης στη βιομηχανική παραγωγή (Krengel and Mertens, 1966, 41 Τσιακίρης, 1991, 320).

4. Τα επίπεδα του ετήσιου ποσοστού κέρδους στη βιομηχανία ανάγονται σε στατιστικές υποεκτιμήσεις, ενώ ο Δείκτης Τιμών Μετοχών (1952=100) μέχρι το 1958 (202) προηγείται από το Δείκτη Τιμών Μετοχών των Τραπεζών και Ασφαλιστικών Επιχειρήσεων (162).

5. Στο διάστημα 1957-1958 σημειώθηκε μεγάλη επέκταση των πωλήσεων με δόσεις, που ήταν ενδεικτική για τους περιορισμούς της Ενεργού Ζήτησης σε σχέση με το επίπεδο της παραγωγής εμπορευμάτων, όπως και επέκταση του σχηματισμού αποθεμάτων.

6. Στην ίδια περίοδο αυξήθηκε η Δημόσια Επένδυση Παγίου Κεφαλαίου για τη δημιουργία υποδομής.

7. Κύριο γνώρισμα των Φάσεων Ανάκαμψης και Ανθισης αποτέλεσε η υψηλή αύξηση του εισαγωγικού εμπορίου, που είναι ενδεικτική για την κατεύθυνση τοποθέτησης της κύριας μάζας των κεφαλαιοποιημένων κερδών, που πραγματοποιούνται στη χώρα.

Πίνακας 2
Ποσοστιαία από έτος σε έτος Μεταβολή Οικονομικών Μεγεθών 1952-1958
(3ο Τρίμηνο)

	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958
A							
Αποθέματα Ιδ. Επιχειρήσεων	-37,8	+114,1	-66,1	+73,6	+2,5	+83,5	+67,8
Τιμές Χονδρικής Πώλησης	-0,7	+16,7	+122	+6,6	+7,9	+1,0	...
B							
Ακαθάριστη Αξία Προϊόντος Μεταποίησης*	-0,8	+13,2	+22,0	+6,4	+13,7	+10,5	+10,3
Ιδιωτ. Ακαθ. Επένδυση Παγίου Κεφαλαίου στη Βιομηχανία	-1,8	-35,7	-12,6	+3,2	+2,3	+22,2	+50,1
Συνολική Δημόσια Δαπάνη	-1,5	+5,1	+0,8	+103,8	+9,0	+3,5	-1,4
Γ							
Τιμές Καταναλωτή	+5,1	+9,2	+15,0	+5,7	+3,7	+2,3	+1,4
Ποσοστό Κέρδους	+223%
Επιτόκιο**	20,0	20,0	18,0	17,0	18,0	18,0	18,0

Πηγή: Υπουργείο Συντονισμού, 1955, 61-1961, 77 ΕΣΥΕ, 1959, 228 Τράπεζα Ελλάδος, 1978, 418-518-1980, 180, Γεωργιάδης et al, 1985, 260.

+ Εξόρυξη και Μεταποίηση.

++ Επιτόκιο Χορηγήσεων Κεφαλαίου Κινήσεως στη Βιομηχανία.

6. Ο Οικονομικός Κύκλος 4ο Τρίμηνο 1958-2ο Τρίμηνο 1966

Κύρια χαρακτηριστικά της περιόδου:

1. Από το 4ο Τρίμηνο του 1958 ο ρυθμός μεταβολής της αξίας προϊόντος μεταποίησης σημείωσε πτώση από +7.4% (3ο Τρίμηνο) σε +0.2% (ΣΕΒ, 1961, 21), που συνεχίστηκε το 1959. Αυτή η πτώση έγινε δυνατό να ανακοπεί με την αυξημένη τραπεζική χρηματοδότηση της παραγωγής κατά το 1960 (ΣΕΒ, 1961, 18), αλλά σαν τάση επανήλθε στη διετία 1961-1962. Επίσης στα χρόνια 1959-1961 σημειώθηκαν αρνητικά ποσοστά μεταβολής της ιδιωτικής επένδυσης παγίου κεφαλαίου στη βιομηχανία, μια εξέλιξη που επανήλθε το 1966 (και στη συνέχεια το 1967). Η υπόθεση (Τοιακίρης, 1991, 319), πως η κυκλική κρίση υπερπαραγωγής σε αυτό τον Κύκλο εκτείνεται στην περίοδο μέχρι και το 1962, δεν έχει αποδεικτική στήριξη, γιατί η κάμψη της παραγωγής της μεταποίησης το 1961-1962 είναι ενδεικτική για επιδείνωση της συγκυρίας στη διάρκεια της Φάσης της Υφέσης (1960-1962).

2. Η έξοδος από την Υφέση και η είσοδος στη Φάση της Ανάκαμψης το 1963 στηρίχτηκε, εναλλακτικά προς την Πολιτική Νομισματικής Σταθεροποίησης και προς την προτεινόμενη Πολιτική Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Αγγελόπουλος, 1959, 465-466), στην Εισοδηματική Πολιτική δημιουργίας πρόσθετης ενεργού Ζήτησης, που η εγχώρια μεταποιητική παραγωγή μέσω κατανάλωσης δεν ήταν σε θέση να απορροφήσει με αποτέλεσμα τη διοχέτευσή της στο εξωτερικό μέσω του εισαγωγικού εμπορίου. Η διαμόρφωση μιας ασθενούς υλικής βάσης της διαδικασίας Ανάκαμψης συντέλεσε στη μείωση του ρυθμού μεταβολής του προϊόντος μεταποίησης από το 1964 και στη μετάβαση σε μια ασθενή Φάση Ανθισης κατά το διάστημα 1965-1ο και 2ο Τρίμηνο 1966, όπου κύριος συντελεστής ανόδου ήταν η υψηλή Ιδιωτική Επένδυση Παγίου Κεφαλαίου στο διάστημα 1964-1965.

3. Η συνολικά χαμηλή διαδικασία μεγέθυνσης δεν απορρόφησε τις πιέσεις, που ασκούσε το σχετικό πλεόνασμα κεφαλαίου πάνω στην οικονομία, έτσι ώστε η εξασφάλιση υψηλών ποσοστών κέρδους επιδιώχθηκε με τη διατήρηση και ισχυροποίηση μονοπωλικών καταστάσεων. Ταυτόχρονα η διαμόρφωση ευνοϊκών συνθηκών κερδοφορίας ή συνθηκών αντιστάθμισης κινδύνου έξω από το βιομηχανικό τομέα είχε σαν αποτέλεσμα, πως "τα υψηλά κέρδη, αντί να χρησιμοποιούνται προς επέκταση των βιομηχανικών εγκαταστάσεων, διοχετεύονται προς την αγορά κτηματικής περιουσίας και τον αποθηραυρισμό" (Ellis et al., 1965, 323,334,341).

Πίνακας 3
Ποσοστιαία από έτος σε έτος Μεταβολή Οικονομικών Μεγεθών 1959 - 1967

	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
A									
Αποθέματα Ιδ. Επιχειρήσεων	+166,9	+115,2	+260,1	-74,6	+268,5	-25,6	+66,6	+94,5	+737,9
Τιμές Χονδρικής Πώλησης	+1,6	+2,3	+1,6	-0,9	+5,1	+3,1	+1,8	+3,2	...
B									
Ακαθάριστη Αξία Προϊόντος Μεταποίησης*	+1,3	+10	+7,1	+5,2	+11,4	+10,6	+8,1	+14,6	+2,6
Ιδιωτ. Ακαθ. Επένδυση Παγίου Κεφαλαίου στη Βιομηχανία	-22,4	-4,3	-1,8	+22,9	+17,8	+49,2	+33,6	-2,3	-10,8
Συνολική Δημόσια Δαπάνη	+7,1	+8,6	+9,5	+3,2	+5,1	+7,9	+9,1	+10,1	+3,0
Γ									
Τιμές Καταναλωτή	+2,4	+1,5	+1,9	-0,4	+2,9	+1	3,1	+5	+1,7
Ποσοστό Κέρδους	+21,6	20,8	21,7	17,7	14,6	+13,8	14,6	16,1	14,4
Επιτόκιο**	17/16	16,0	16,0	16,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0

Πηγή : Υπουργείο Συντονισμού, 1961, 77 1970, 133 1972, 120-123 ΕΣΥΕ, 1959, 228 Τράπεζα Ελλάδος, 1978, 518, 649 1980, 180, 214 Γεωργιάδης et al., 1985, 260.

+ Εξόρυξη και Μεταποίηση.

** Επιτόκιο Χορηγήσεων Κεφαλαίου Κινήσεως στη Βιομηχανία.

7. 3ο Τρίμηνο 1966 και 1967

Κύρια χαρακτηριστικά της περιόδου:

1. Στο δεύτερο μισό του 1966 η οικονομία εισήλθε στη Φάση της Κρίσης. Η κάμψη της αξίας προϊόντος στη μεταποίηση το 3ο Εξάμηνο και η έντονη κάμψη το 4ο Εξάμηνο του 1966 είχε σαν συνέπεια, πως το Νοέμβριο και Δεκέμβριο ο μηνιαίος δείκτης (179.0 και 172.1 αντίστοιχα) υπολείπεται από τον ετήσιο δείκτη (182.8) (ΣΕΒ, 1967,61). Σε επίπεδο ετήσιας κλαδικής μεταβολής κάμψη της αξίας προϊόντος εκδηλώθηκε κατά κύριο λόγο στους κλάδους "24. Ενδυση και Υπόδηση" (-6.6% σε συνέχεια του -7.1% του 1965), "35. Τελικά Μεταλλικά Προϊόντα" (+7.9% απέναντι σε +25.0%), "37. Ηλεκτρικές μηχανές" (+0.2% απέναντι σε +6.9%) (ΣΕΒ 1966, 67 1967, 60 1969, 58). Η κρίση επεκτάθηκε στο 1967, όπου η αξία του προϊόντος μεταποίησης παρουσίασε μια μεταβολή ως προς το 1966 κατά +2.6% και η ιδιωτική Ακαθάριστη Επένδυση Παγίου Κεφαλαίου μια μεταβολή -10.8%. Ταυτόχρονα η Συνολική Δημόσια Δαπάνη σημείωσε μια μεταβολή κατά +3.0% απέναντι στο 1966.

2. Η Κρίση του 1966 (3ο-4ο Τρίμηνο) και 1967, αφετηρία ενός νέου Οικονομικού Κύκλου, αποτελεί κρίση υπερπαραγωγής εμπορευμάτων και κρίση κερδοφορίας του σχετικού πλεονάσματος κεφαλαίου. Η υπόθεση (Τοιακίρης, 1991, 326), πως πρόκειται για μια διαρθρωτική κρίση προσαρμογής της ελληνικής βιομηχανίας στις νέες διεθνείς συνθήκες, δεν έχει εμπειρική υποστήριξη, γιατί η ελληνική βιομηχανία παρουσιάζει διαχρονική αδράνεια προσαρμογής στις συνθήκες παραγωγής, που χαρακτηρίζουν το διεθνές οικονομικό περιβάλλον.

3. Η ποσοστιαία μεταβολή των Τιμών Καταναλωτή το 1966-1967 πιθανόν οφείλεται σε υποεκτίμηση των πραγματικών ανατιμητικών τάσεων, που επικρατούσαν στην οικονομία (Τράπεζα Ελλάδος, 1978, 649).

4. Η υπερβάλλουσα Ζήτηση του 1967, εκτιμώμενη σε 14.8 δισ. Δραχμές, είχε προκαλέσει μια αύξηση του επιπέδου τιμών κατά 3.3 δισ. Δραχμές και μια αύξηση του ελλείμματος Ισοζυγίου Τρεχουσών Πληρωμών από πρόσθετες εισαγωγές κατά 11.5 δισ. Δραχμές (Καράγιωργας, 1974, 45).

8. Συμπέρασμα

Η κυκλική διαδικασία της Ελληνικής Οικονομίας στην περίοδο 1945-1967 δεν έχει αποτελέσει μηχανισμό δυναμικών μεταβολών της παραγωγής και επένδυσης παγίου κεφαλαίου στη Μεταποίηση, καθώς τα υψηλά ποσοστά κέρδους στο εισαγωγικό εμπόριο και στη χρηματοοικονομική σφαίρα απορρόφησαν την κύρια μάζα των κεφαλαιοποιημένων κερδών. Επίσης η Πολιτική Σταθεροποίησης δεν χαρακτηρίζεται από την τάση αναζήτησης διεξόδου από τις κρίσεις και υφέσεις, που διέκρινε την Εκθεση της Κοινωνίας των Εθνών (League of Nations, 1945, 111-119) και το Συνέδριο της Διεθνούς Οικονομικής Εταιρίας το 1952 για τις Οικονομικές Υφέσεις και (Lundberg, 1957, ix-xvi). Αντίθετα, έχει ασκήσει επιδράσεις οι οποίες, πρώτο, επέφεραν νέα δομική στρέβλωση του μηχανισμού του Οικονομικού Κύκλου στην Ελλάδα μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και, δεύτερο, επιδείνω-

σαν τη συγκυρία στις φάσεις Κρίσης και Υφέσης, ενώ εξασθένησαν την ένταση και συντόμευσαν τη διάρκεια των φάσεων Ανάκαμψης και Ανθισης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελόπουλος Α. *Το Οικονομικό Πρόβλημα της Ελλάδος*. Αθήνα, Παπαζήσης, 1945.
- Αγγελόπουλος Α. *Οικονομικές Απόψεις, 1946-1958*. Αθήνα, Δίφρος, 1958.
- Αγγελόπουλος Α. "Μέτρα προς ανακοπήν της περαιτέρω Υφέσης". *Νέα Οικονομία*, 13, Αριθ.7-8 (1959), 465-471.
- Αλογοσκούφης Γ. *Μακροοικονομική Πολιτική και Κυκλικές Διακυμάνσεις στην Ελλάδα, 1951-1980*. Αθήνα, ΚΕΠΕ, 1986.
- Βαρβαρέσος Κ. *Εκθεση πάνω στο Οικονομικό Πρόβλημα της Ελλάδος*. Αθήνα 1952.
- Βολουδάκης Ε. "Στατιστικοί Δείκτες και Βραχυχρόνια Οικονομική Πρόγνωση - Οι Σύγχρονες Εξελίξεις". *Επιθεώρηση Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών*, 14 (1959), 153-171.
- Bronfenrenner M.(ed). *Is the Business Cycle Obsolete?* New York, Wiley, 1969.
- Γεωργιάδης Α. et al. *Η Καπιταλιστική Εκμετάλλευση στην Ελλάδα*. Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1985.
- Γουδή Μ.Ν. *Η Αναπροσαρμογή της Τιμής του Συναλλάγματος*. Αθήνα, Παπαζήσης, 1953.
- Δεληθάνης Δ. *Η Μεταπολεμική Νομισματική Πολιτική*. Αθήνα, Παπαζήσης, 1945.
- Ellis H.S. et al. *Το Βιομηχανικό Κεφάλαιο στην Ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας*. Αθήνα, ΚΕΠΕ, 1945.
- Estey J.A. *Business Cycles*. Englewood Cliffs NJ, Prentice-Hall, 1956.
- ΕΣΥΕ. *Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος*, 1958. Αθήνα 1959.
- Gabisch G. and LORENZ H.W. *Business Cycle Theory. A Survey of Methods and Concepts* (1987). Berlin, Springer-Verlag, 1989.
- Ζολώτας Ξ. *Η Πολιτική της Τράπεζας της Ελλάδος*. Αθήνα, Παπαζήσης, 1945.
- Ζολώτας Ξ. *Νομισματικό Πρόβλημα και Ελληνική Οικονομία*. Αθήνα, Παπαζήσης, 1950.
- Ζολώτας Ξ. *Νομισματική Ισορροπία και Οικονομική Ανάπτυξη*. Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος, 1964.
- Haberler G. *Prosperity and Depression*. London, Allen & Unwin, 1964.
- Kalecki M. "Outline of a Theory of the Business Cycle" (1933). In : KALECKI M. *Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy*. Cambridge, At the University Press, 1971, 1-14.
- Καράγιωργας Δ.Π. "Οι Οικονομικές Συνέπειες της Στρατιωτικής Δικτατορίας". *Αντί*, 2, Αριθ.1 (7 Σεπτεμβρίου 1974), 41-46.
- Καράγιωργας Δ.Π. *Δημόσια Οικονομική, 1. Οι Οικονομικές Λειτουργίες του Κράτους*. Αθήνα, Παπαζήσης, 1979.
- Keynes J.M. *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936). London, Macmillan, 1964.

- Krengel R. and Mertens D. *Fixed Capital Stock and Future Investment Requirements in Greek Manufacturing*. Athens, Center of Planning and Economic Research, 1966.
- Kuzminov I. "The Post-War Capitalist Cycle". *International Affairs*, 7, No.8 (1961), 61-68.
- League of Nations (ed). *Economic Stability in the Post-War World*. Geneva, League of Nations, 1945.
- Λιανός Θ. et al. *Οι Διακυμάνσεις της Ελληνικής Οικονομίας, 1955-1985*. Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1990.
- Lundberg E. and Knox A.D. (eds). *The Business Cycle in the Post-War World*. London, Macmillan, 1957.
- Mandel E. *Die deutsche Wirtschaftskrise. Lehren der Rezession 1966/67*. Frankfurt/M, Europaeische Verlagsanstalt, 1969.
- Marx K. *Das Kapital*. Kritik der Politischen Oekonomie, I (MEW Bd. 23. Berlin 1970), II (MEW Bd. 24. Berlin 1970), III (MEW Bd. 25. Berlin 1969).
- Menschikow S. "Ueber den Mechanismus des gegenwaertigen Zyklus". *Konjunktur und Krise*, 10, Nr.3 (1966), 213-229 und Nr.4 (1966), 291-308.
- Menschikow S. *Le Cycle Economique*. Moscou, Ed. du Progres, 1976.
- Metzler L.A. Review of Arthur FBURNS and Wesley C.MITCHELL "Measuring Business Cycles". *Social Research*, 14 (1947) dt. in: WEBER W. (Hrsg). *Konjunktur-und Beschaeftigungstheorie*. Koeln, Kiepenheuer & Witsch, 1967, 383-390.
- Mitchell W.C. "Business Cycles" In: AEA (ed). *Readings in Business Cycle Theory*. London, Allen & Unwin, 1961, 43-60.
- Μπατσής Δ. *Η Βαρειά Βιομηχανία στην Ελλάδα*. Αθήνα, Τα Νέα Βιβλία, 1947.
- Ντόγκας Δ. "Δείκτες Οικονομικής Συγκυρίας: Προσδιορισμός και Πρόβλεψη των Οικονομικών Διακυμάνσεων στην Ελλάδα". Στο: Τράπεζα της Ελλάδος. *Η Ελληνική Οικονομία*, Αθήνα 1980, 107-135.
- Ντόγκας Δ. *Προσδιορισμός και Πρόβλεψη των Οικονομικών Διακυμάνσεων στην Ελλάδα*. Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος, 1992.
- OEEC. *Internal Financial Stability in Member Countries*. Paris, OEEC, 1950.
- Papadimitriou D.B. (ed). *Profits, Deficits and Instability*. London, Macmillan, 1992.
- Ramser H.J. "Neuere Beitrage zur Konjunkturtheorie: ein Ueberblick". *IFO-Studien*, 34, Nr.2-3 (1988), 95-115.
- Schmidt J.L. et al. *Krisenerscheinungen in der kapitalistischen Wirtschaft, 1957-1959*. Berlin, Verlag Die Wirtschaft, 1960.
- Schumpeter J.A. *Konjunkturzyklen*, Bd.1. Goettingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1961.
- Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων (ΣΕΒ). *Η Ελληνική Βιομηχανία κατά το 1962*. Αθήνα 1963 1963, Αθήνα 1964 1964, Αθήνα 1965 1965. Αθήνα 1966. 1966. Αθήνα 1967 1968. Αθήνα 1969.
- Τράπεζα της Ελλάδος (επιμ). *Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τραπεζής της Ελλάδος, 1928-1978*. Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος, 1978: *Η Ελληνική Οικονομία*. Ερευνητικά Δοκίμια και Στατιστικές Σειρές. Αθήνα 1980.

- Τσιακίρης Λ. *Η Θεωρία των Κρίσεων και η Ελληνική Εμπειρία* Αθήνα, Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, 1991.
- Υπουργείο Συντονισμού. *Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος, 1946-1953*. Αθήνα 1955 1948-1959. Αριθ.9. Αθήνα 1961 1960-1968. Αριθ.19. Αθήνα 1970 1948-1970. Αριθ.21. Αθήνα 1972.
- Varga E. *Η Πορεία του Οικονομικού Κύκλου μετά τον Πόλεμο*. Ανταίος, 1, Αριθ.15-16 (1946), 344-347.
- Zarnowitz V. *Recent Work on Business Cycles in Historical Perspective: A Review of Theories and Evidence*. Journal of Economic Literature, 23 (1985), 523-580.